

Н. У. СТРЭЛЬЧАНКА

АБ ПРАБЛЕМАХ АДАПТАЦЫІ ЗАМЕЖНЫХ СТУДЭНТАЎ ДА НАВУЧАННЯ Ў ІНШАМОЎНЫМ АСЯРОДДЗІ

Замежны грамадзянін у чужой краіне па-свойму разумее іншае сацыяльна-культурнае асяроддзе, грунтуючыся на культурных багаццях той сацыяльнай нішы, у якой быў выхаваны. Усё гэта накладвае пэўны адбітак на стыль паводзін, вызначае яго адносіны да ўсяго, што яго акружае.

Пры асваенні іншай культуры асоба праходзіць тры стадыі: адаптацыю, індывідуалізацыю, інтэграцыю¹.

На першай стадыі адбываецца засваенне асобай дзеючых у грамадстве нормаў і авалоданне новымі формамі і прыёмамі дзейнасці. У нашай краіне замежныя студэнты таксама ўваходзяць у новае сацыяльнае асяроддзе, прымаюць новыя сацыяльныя ролі.

Аднак гэты працэс звязаны са шматлікімі ўскладненнямі, да ліку якіх адносяцца: 1) *дыдактычныя*: неадпаведнасць сістэм адукацыі; змена структуры і зместу адукацыі, змена форм арганізацыі вучэбнай работы і метадаў навучання; 2) *псіхалагічныя*: змена форм, мэтаў і зместу дзейнасці; змены сродкаў дзейнасці; «ломка» выпрацаваных стэрэатыпаў мыслення; моўныя цяжкасці; 3) *сацыяльныя*: змена ладу жыцця; аднесенасць да іншай сацыяльнай групы; змена сацыяльнага статусу; 4) *этнічныя*: асаблівасці нацыянальнай самасвядомасці, этнічных традыцый; змена форм самавыдзялення з этнічнай групы; этнічны стэрэатып; асаблівасці вонкавага выгляду.

Другая стадыя фарміравання асобы ў іншым сацыяльным асяроддзі, стадыя індывідуалізацыі, менш за ўсё звязана з этнічным «я». Пошук спосабаў індывідуалізацыі адбываецца ў асноўным у вучэбнай групе.

На трэцяй стадыі — інтэграцыі — ажыццяўляецца пошук індывідуальных асаблівасцей, не звязаных з этнічным «я». Асоба персаніфікуе адносіны, якія склаліся ў розных супольнасцях, і на гэтай падставе фарміруе свае адносіны з новым асяроддзем.

Многія даследчыкі бачаць адзін з асноўных недахопаў сучасных метадаў навучання ў недастатковай увазе да асобы навучэнца пры арыентацыі яго на дзейнасць. Адным з апрабаваных прыёмаў фарміравання ў замежных грамадзян станоўчых адносін да вывучаемага прадмета з'яўляецца найбольш поўнае ўключэнне іх у актыўную моўную камунікацыю на занятках, што залежыць ад педагогічнага майстэрства выкладчыка. Фарміраванне ў замежных навучэнцаў станоўчай, устойлівай матывацыі да вучэбнай дзейнасці з'яўляецца адным з найбольш грунтоўных кампанентаў фарміравання іх пазітыўных адносін да розных бакоў нашай рэчаіснасці. Можна вызначыць адносіны праз асобныя аб'екты. Гэтыя аб'екты можна ўмоўна аб'яднаць у наступныя групы (блокі): 1) адносіны

да мовы, навучальнага працэсу, ВНУ; 2) адносіны паміж сабой, адносіны да выкладчыкаў і тых, хто акружае; 3) адносіны да традыцый беларускага народа, яго літаратуры і мастацтва; 4) адносіны да эканомікі і палітыкі краіны.

Узровень развіцця ў замежных студэнтаў тых ці іншых адносін можна ўдакладніць асобнымі крытэрыямі і прыметамі. Крытэрыі, якія характарызуюць названыя групы адносін, могуць быць наступныя: а) актыўнае засваенне навучэнцамі асноў ведаў рускай мовы; б) імкненне іх да разумення ўзаемаадносін з тымі, хто іх акружае; в) эмацыянальна-дзейсная зацікаўленасць культурай, традыцыямі, акружаючай рэчаіснасцю; патрэбнасць да пашырэння ведаў у галіне палітыкі і эканомікі нашай краіны.

Першая група (блок) адносін, якая характарызуецца такім крытэрыем, як актыўнае засваенне асноў рускай мовы, выяўляе сябе ў цікавасці навучэнцаў да засваення новых ведаў, у імкненні папоўніць іх за кошт розных крыніц інфармацыі; у незадаволенасці дасягнутымі поспехамі; у пашырэнні сфер зносін, зместам якіх з'яўляюцца праблемы моўнай падрыхтоўкі; у здольнасці да пераадолення вучэбных цяжкасцей.

Выяўленне прымет з улікам характару знойдзеных пры гэтым матываў і дыяпазону іх праяўлення дазваляе вызначыць узроўні сфарміраванасці дадзенага крытэрыя:

I узровень — пазітыўны: а) імкненне авалодаць рускай мовай ва ўсёй яе разнастайнасці для атрымання спецыяльнасці; б) актыўнае імкненне выкарыстаць усе магчымыя крыніцы папаўнення ведаў; в) імкненне да самастойнага абагачэння слоўнікавага запasu і набыцця новых ведаў; г) засваенне неабходнага матэрыялу шляхам самастойнай работы;

II узровень — нейтральны: а) жаданне авалодаць рускай мовай для атрымання спецыяльнасці і зносін; б) прагматызм у атрыманні ведаў; в) абмежаванне вывучэння рускай мовы рамкамі сваіх прафесійных задач; абмежаванне самастойнай работы вузкапрафесійнай цікавасцю;

III — негатыўны ўзровень: а) неабходнасць вывучэння рускай мовы для чытання спецыяльнай літаратуры і засваення лекцый; б) незацікаўленасць у вывучэнні таго, што не мае адносін да будучай прафесіі; нежаданне вывучаць больш за тое, што прапаноўвае выкладчык; адсутнасць жадання працаваць самастойна.

Другая група адносін праяўляецца ў імкненні да разумення з тымі, хто акружае, і характарызуецца такімі адзнакамі, як патрэбнасць і гатоўнасць да кантактаў; неабходнасць разумення вызначаных норм зносін; здольнасць да ўспрымання другіх як сяброў сваёй этнічнай групы; імкненне да развіцця ўзаемаадносін з іншымі на аснове сумеснай дзейнасці.

Трэцяя група адносін — да традыцый, гісторыі, мастацтва, мовы Рэспублікі Беларусь — азначаецца такім крытэрыем, як эмацыянальна-дзейсныя адносіны да рэчаіснасці з наступнымі адзнакамі: цікавасць да рускай і беларускай літаратуры (у тым ліку да літаратуры замежжа); жаданне вывучаць класічныя літаратурныя творы; захапленне багаццем рускай літаратурнай мовы (на старшых курсах); імкненне да параўнання розных жанраў мастацтва з існуючымі на радзіме; знаходжанне агульнага, павага да традыцый другіх народаў; зацікаўленасць у пашырэнні ведаў аб гісторыі і культуры народаў СНД. Выяўленне крытэрыяў кожнага з блокаў адносін замежных грамадзян да краіны знаходжання і ўзроўняў сфарміраванасці кожнага з іх дае арыенціры для ўліку індыўідуальных асаблівасцей замежных грамадзян як прадстаўнікоў іншага культурнага асяроддзя.

Дадзены падыход суадносіцца з вылучанай Ю. Каравулавым канцэпцыяй «моўнай асобы», г. зн. асобы, якая не проста валодае мовай, але засвоіла як менталітэт народа — носьбіта мовы, так і нораў, звычаі, культуру народа краіны знаходжання². Мы поўнасьцю падзяляем думку М. Чаркезавай аб «дыялогу культур», што ўзыходзіць да канцэпцыі

«дыялагічных зносін культур» М. Бахціна, калі розныя нацыянальныя культуры ўзаемна абагачаюцца³. Дыялог культур мае на ўвазе вызначэнне своеасаблівасці кожнай з іх шляхам супастаўляльнага даследавання. Пры гэтым вылучаецца агульначалавечы змест кожнай нацыянальнай культуры, а таксама адбываецца канструяванне характэрных для кожнай культуры «нацыянальных карцін свету». Мэтай гэтага працэсу з'яўляецца пашырэнне духоўнага, маральнага, эстэтычнага вопыту носьбіта пэўнай нацыянальнай культуры.

Іншыя мовы і культура засвойваюцца ў працэсе дзейнасці, у нашым выпадку — вучэбнай. Таму ў першую чаргу ў працэсе навучання адбываецца ўсведамленне засваяльных фрагментаў чужой культуры ў паняццях уласнага лінгва-культурнага вопыту.

Інтэнсіфікацыі развіцця вуснай мовы замежных навучэнцаў садзейнічаюць гутаркі аб найбольш актуальных пытаннях палітыкі і эканомікі. Пагэтаму апошняя група (блок) адносін з'яўляецца, на наш погляд, адной з тых, што вызначае фарміраванне пазітыўнага дачынення замежных грамадзян да краіны знаходжання. Змены ў структуры гэтага блока аказваюць значны ўплыў на ўсю структуру адносін чалавека. Мы лічым, што **чацвёртую групу адносін**, г. зн. адносін да эканомікі і палітыкі, характарызуе такі крытэры, як неабходнасць у пашырэнні эканамічных і палітычных ведаў аб краіне знаходжання, што працяўляецца ў здольнасці студэнта самастойна аналізаваць падзеі, абапіраючыся на раней засвоенныя веды; ва ўменні аргументавана адстаяць сваю пазіцыю, выказаць свой пункт гледжання; імкненні папоўніць свае веды ў галіне эканомікі і палітыкі, выкарыстоўваючы для гэтага розныя крыніцы інфармацыі; у пашырэнні сферы зносін, зместам якіх з'яўляюцца палітычныя і эканамічныя пытанні; ва ўстаноўцы на авалоданне інфармацыяй праблемнага характару.

Падзел замежных навучэнцаў на групы па адносінах да краіны знаходжання, па крытэрыях і ўзроўнях іх працяўлення суадносіцца з актыўным выкарыстаннем настаўнікамі гібкіх мадэляў навучання з улікам індывідуальных асаблівасцей і рознага ўзроўню падрыхтаванасці «падапечных». Вялікая колькасць публікацый па гэтых пытаннях дазваляе зрабіць навучальны працэс сапраўды творчым.

¹ Гл.: Петровскій А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. М., 1982. С. 49.

² Гл.: Караулов Ю. М. Русский язык и языковая личность. М., 1987.

³ Гл.: Чаркезава М. // Тэз. дакл. Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Нацыянальна-культурны кампанент у тэксце і ў мове». Мн., 1994. С. 70.